בס״ד

ישיבת הכּוֹתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדֹר הלוי נבנצל שליט״א

לפרשת תולדות תשפ״ז[1]

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

עֵשָׂו - גבר נחשירכן

עשו - ״גִּבַּר נַחְשִׁירְכָן״

התורה מספרת: ״וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה״ (בראשית כה, כז). ״אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד״, מתרגם אונקלוס, ״גִּבַּר נַחְשִׁירְכָן״. כלומר, נָח וּבָ טֵ ל[2] (תוס׳ ב״ק צב, ב ד״ה דשרכי). או לפי גירסה אחרת, ״גִּבַּר נַחְשִׁירְכָן״, שמשמעו נָח וְ שָׁ קָ ט, ואינו עוסק בכלום (תוס׳ שם, ותוס׳ ב״ב קלט, א ד״ה בשרכא).

למה אומרת התורה שעֵשו הוא ״גִּבַּר נַחְשִׁירְכָן״? הרי הוא פעיל מאד! הוא יוצא לשדה, רחוק מהבית, רודף אחרי החיות לצוד אותן, טומן להן מלכודות, מביא אותן הביתה, אז למה הוא ״נַחְשִׁירְכָן״?

התשובה היא, שעֵם כל הפעילות של עשו, ועם כל ההתרוצצות שלו, הוא לא בונה כלום. ההתרוצצות שלו היא הבל, והבנינים שהוא בונה הם בניינים של תוהו. במבט של נצח - אין להם כל ערך. לעומת זאת, יעקב שיושב כל היום באהל, בונה שם בנינים אמיתיים ונצחיים. הוא בונה בנינים לדורות[3], כמו שאומר הנביא: ״וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ, לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ״ (ישעיהו נא, טז). שע״י שאדם לומד תורה (״וָאָשִׂם דְּבָרַי בְּפִיךָ״), הוא נוטע שמים ויוסד ארץ (סנה׳ צט, ב. ועי׳ ״נפש החיים״ שער ד׳ פי״ב). היכן הם השמים והארץ הללו שנבראים ע״י הלימוד? - אי אפשר לראות אותם בעיני בשר! אבל נאמנים עלינו דברי הנביא ודברי חז״ל, שעולמות שלמים נבראים מכל דיבור של תורה שאדם מוציא מפיו! יעקב שעוסק בתורה - בונה עולמות. בונה את עצמו, ובונה את כלל ישראל. הוא הבונה האמיתי. עשו - לא בונה כלום. לולא התורה של יעקב, כלל לא היו מכירים היום את עשו! רק בגלל התורה של יעקב, יודעים עד היום, שהיה פעם אדם אחד בשם עֵשָׂו. כל הפעילות של עשו היא כקצף על פני מים, אין לה שום קיום עצמי ושום הצלחה. לכן עשו הוא ״גִּבַּר נַחְשִׁירְכָן״ - איש נח ובטל. כל העשיה שלו לא שווה כלום.

״עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם״ - על שם הצביעות

מספרת התורה עוד: ״וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד, וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף. וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל יַעֲקֹב: הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי, עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם״ (בראשית כה, כט-ל).

וצריך להבין: אם יכנס אדם לחנות בגדים ויבקש חליפה כחולה, ודאי לא נקרא לו משום כך ״כחול״; וגם אם יהיה מישהו שכן יקרא לו משום כך ״כחול״, עדין לא נראה שיש מקום להנציח דבר כזה בתורה. ממילא קשה: מדוע מספרת כאן התורה, ״עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם״? וכי מפני שביקש עֵשָׂו לאכול תבשיל אדום, ראוי לקראו ״אֱדוֹם״ לדורות עולם?! ולא רק הוא, אלא כל העם שיצא ממנו נקרא ״אֱדוֹם״! וגם ארצו נקראת ״אֱדוֹם״! והכל בגלל שביקש פעם אחת לאכול תבשיל אדום! מה ההגיון בזה[4]?

כמדומני שהפשט הוא כך: הרי מה היה אותו תבשיל אדום? אומרים חז״ל: ״אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו״ (ב״ב טז, ב), [כפי הדין, ש״אָבֵל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה, ומצוה על שכניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו״ (שו״ע יו״ד סי׳ שע״ח ס״א). לכן הכין יעקב את התבשיל, ולא יצחק, או רבקה (רבינו בחיי בראשית כה, כט)]. ולמה הכין יעקב דוקא תבשיל של עדשים, שהם מהמאכלים הרעים, ש״ראוי לאדם שלא לאכול מהן אלא מעט... ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהם או לאָכלן עם מזונו תמיד״? (רמב״ם הלכ׳ דעות פ״ד ה״ט) מסבירה הגמרא, שבעדשים יש רמז לענין האבלות: ״מה עדשה זו אין לה פֶּה [אין לה סֶדֶק כמו לשאר הקטניות (רש״י)] - אף אָבֵל אין לו פֶּה [שהוא יושב ודומם (רש״י)]. דבר אחר, מה עדשה זו מגולגלת [=צורתה עגולה] - אף אבלות מְגַלגלת ומחזרת על באי העולם״ (ב״ב שם). פעם זה אָבֵל, ופעם ח״ו מישהו אחר אָבֵל. כך דרכו של עולם.

והנה, עֵשָׂו ודאי יודע על פטירתו של אברהם. פטירתו של אברהם היא מאורע שהתפרסם בכל העולם (עי׳ ב״ב צא, א), ומסתמא עֵשָׂו הוא מאלו שמתעדכנים כל רגע ב״חדשות״!... מסתמא גם היה בעצמו בהלויה. אברהם הוא הרי הסבא שלו! עֵשָׂו יודע א״כ שאברהם נפטר. עֵשָׂו גם איננו עם הארץ. הוא גדל בביתו של יצחק אבינו, ויודע היטב מדוע יעקב מבשל היום עדשים, ולְמה הם מיועדים. אלא שעֵשָׂו רעב עכשיו, ומתחשק לו מאד לאכול דוקא את התבשיל הזה. והנה, לבקש במפורש את התבשיל שהכינו עבור אביו, ובנסיבות כאלו - זה לא נעים. אז מה עושים? מעמידים פנים כאילו לא יודעים מה התבשיל הזה, ואז הכל מסתדר. ״הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה״... לא שמתי לב שזה תבשיל עדשים... אולי זה מרק עגבניות... שפוך לי לתוך הפה... אחרי שישפכו לתוך הפה, אז אדע שזה תבשיל עדשים. אבל כרגע איני יודע מה יש בסיר הזה...

עכשיו הכל מובן: ״עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם״ - על שם הצביעות שהתגלתה כאן, שעשה עצמו כאילו אינו יודע מהו ״הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה״, כדי שיוכל לאכול את התבשיל שהוכן לאביו, ולהשאר בחזקת ״צדיק״.

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

צביעות עשו – לדורי דורות

צביעות זו היא תכונה יסודית ושרשית אצל עשו. כבר בצעירותו נהג "לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו: אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן? - כסבור אביו שהוא מדקדק במצוות" (רש"י בראשית כה, כז). למרות שהיה רחוק מאד מלדקדק במצוות (עי' רש"י שם, כט). כמו כן בהיותו "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחִתִּי, וְאֶת בָּשְׂמַת בַּת אֵילֹן הַחִתִּי" (שם כו, לד). ומה עשה לפני כן? - "כל ארבעים שנה היה צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם. כשהיה בן ארבעים, אמר: אבא בן ארבעים שנה נשא אשה, אף אני כן"! (רש"י שם) ממש צדיק כמו אביו! וכשהוא כבר נושא אשה, את מי הוא לוקח? - "אֶת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי הַחִתִּי". מי היא יהודית? - יהודית היא "אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן הַחִוִּי" (שם לו ב, ועי' רש"י שם), "והוא כינה שמה יהודית, לומר שהיא כופרת בעבודה זרה[5], כדי להטעות את אביו" (רש"י שם). צביעות שיטתית בכל שלב ושלב. "עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם", על שם הצביעות שבאה לידי ביטוי בפרשה שלנו, כשביקש "הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה".

ולא רק עשו נקרא "אֱדוֹם". גם זרעו לדורות נקרא כך. כי תולדותיו כיוצא בו, וגם הם צבועים כמותו, "גוזלים וחומסים, ומראים עצמם כשרים" (רש"י שם). לכן המשילו חז"ל את מלכות אדום שיצאה מֵעֵשָׂו, לאותה חיה טמאה שפושטת את טלפיה ומתחזה לטהורה (רש"י שם). "וְאֶת הַחֲזִיר" (דברים יד, ח) - זה אדום (ויק"ר יג, ה). "החזיר הזה, כשהוא שוכב, פושט טלפיו לומר: ראו שאני טהור"! (רש"י בראשית שם). וכך גם עשו, וזרעו של עשו.

הרי ראינו במשך הדורות את צביעותו של אדום. הכנסיה הנוצרית הרומאית קראה לדתה "דת האהבה והרחמים", וכולם יודעים כיצד נראו האהבה והרחמים שלה כלפי יהודים!... ולא רק כלפי יהודים. גם בינם לבין עצמם לחמו הנוצרים מלחמות קשות ואכזריות. אבל הם המשיכו לכנות את דתם "דת האהבה והרחמים"...

אח"כ בדורות האחרונים היתה אותה מלכות אדומה שהתחזתה להיות גן עדן סוציאליסטי. כולנו יודעים כמה רע וכמה מר היה למי שחי ב"גן העדן" הזה... זוהי הצביעות העֶשָׂוִית, להַראות עצמם כשוחרי שלום ואנטי אימפריליסטים וכד', בזמן שמהותם האמיתית היא רֶשַׁע ואכזריות, עלילות דם ומסעי צלב, שחיטות וטביחות, לא עלינו.

"תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב"

לעומת דרכו של עשו הרשע, דרכו והנהגתו של יעקב הם ההיפך הגמור מן הצביעות. מידת האמת - זו המידה המיוחדת של יעקב אבינו. "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב" (מיכה ז, כ). אמנם השם "יעקב" מזכיר עקמימות וחוסר יושר, כמו: "וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר" (ישעיהו מ, ד), "לַעֲקֵבִי זֶה פַּעֲמַיִם" (בראשית כז, לו), אבל האמת היא שיעקב הוא "אִישׁ תָּם" (שם כה, כז). "כְּלִבּוֹ כן פיו... שאינו חריף לרמות" (רש"י שם). גם כשהוא נראה עָקוֹב - כשהוא הולך בדרכים לא ישרות - הוא לא עקוב באמת ח"ו, אלא ישר שבַּישרים, כי כל שלשת האבות נקראו ישרים (ע"ז כה, א), וגם הוא בכלל[6].

הפסוק אומר: "עִם נָבָר תִּתְבָּרָר, וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל" (תהלים יח, כז). כשמתעסקים עם אדם לא ישר, מוכרחים לפעמים ללכת בדרכים פתלתלות ולא ישרות, כדי שלא ליפול ברשתו, ובנסיבות כאלו - זהו היושר, וזוהי הישרות! כשאמא אומרת לִבְנָהּ: "אחרי הלימודים תחזור ישר הביתה", היא לא מתכוונת שהבֵּן ילך בקו ישר, שהרי אז הוא עלול לחבוט את ראשו בקיר או בעמוד חשמל, או ליפול לתוך בור ח"ו. הישרות במקרה זה היא דוקא להיות מפותל, להתאים את עצמו לעקמימות הדרך. לפנות שמאלה כשצריך לפנות שמאלה, ולפנות ימינה כשצריך לפנות ימינה.

כך נוהג גם יעקב. היות ויש לו עסק עם עִקשים למיניהם (עֵשָׂו, ואח"כ לבן), ממילא - "עִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל". הוא מוכרח להתנהג עמם שלא בישרות, כדי לא להנזק על ידם.

עשו מוכר את הבכורה בחפץ לב ובשמחה

כפי שהזכרנו, עשו בצביעותו מבקש מיעקב "הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי". יעקב מסכים להענות לבקשה, אך יש לו דרישה מעשו: "מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי" (בראשית כה, לא). עשו מסכים למכירה, יעקב משביע אותו על כך, ורק אז הוא נותן לו לאכול.

לשם מה זקוק יעקב לבכורה? מה אכפת לו מי הבכור? - מסביר רש"י: "לפי שהעבודה בבכורות" (עי' זבחים קטו, ב). אמר יעקב: אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה". לכן מבקש יעקב מעשו למכור לו את הבכורה, כדי שרק יעקב יעבוד, ורק הוא יקריב את הקרבנות[7].

לפני שעשו נותן את הסכמתו למכירה, הוא בודק את העיסקה. שואל עֵשָׂו את יעקב: "מה טיבה של עבודה זו"? (רש"י בראשית כה, לב) מסביר לו יעקב: "כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה, כאותה ששנינו: 'אֵלו הן שבמיתה, שתויי יין ופרועי ראש' (סנה' פג, א). אומר עֵשָׂו: הרי אני הולך למות על ידה! אם כן מה חֵפץ לי בה"? (רש"י בראשית שם) - יותר טוב שאוותר על הבכורה, ותהיה אתה הבכור.

גם אחרי שאכל ושתה ודעתו מתיישבת עליו, הוא נשאר איתן בדעתו: "וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ, וַיָּקָם וַיֵּלַךְ, וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" (שם, לד). הוא לא אומר: "רימו אותי! סחטו אותי! נטלו ממני את בכורתי בעד נזיד עדשים"! הוא אומר: "איזה עסק טוב עשיתי! סוף סוף התפטרתי מן הבכורה"! הבכורה היא רק עבודת ה', עבודת קרבנות, ש"אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה". עשיתי אפוא עסק מצוין. גם נפטרתי מן הבכורה, וגם הרווחתי נזיד עדשים!...

חז"ל מוסיפים ואומרים, שאחרי מכירת הבכורה, עשו עוד קורא לחבריו ואומר להם: תראו את הטפש הזה! נתן לי נזיד עדשים בלא שקיבל שום תמורה ממשית (ב"ר סג, יט). לעשו אין שום הערכה לבכורה ולעבודת הקרבנות, והוא שמח להיפטר מכל הענין ולמסור אותו ליעקב. אחרי שנים רבות הוא כבר מבין יותר, ומתחיל להצטער. "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם, אֶת בְּכֹרָתִי לָקָח, וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי" (בראשית כז, לו). אבל

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

זה היה עשרות שנים אחר כך[8]. בינתים - לא חסרה לו העבודה. כרגע - "וַיִּבְז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה". לא אכפת לו ממנה.

זלזול בעבודה בתחילת בית שני

גם בהפטרת השבוע אנו קוראים על תופעה של זלזול בעבודה. הנביא מלאכי עומד בתחילת בית שני ומוכיח את הכהנים על זה שהם מקריבים קרבנות בצורה בלתי מהודרת: "הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי... מַגִּישִׁים עַל מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל... בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן ה' נִבְזֶה הוּא. וְכִי תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע? וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע?! הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ! הֲיִרְצֶךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ?!" (מלאכי א, ו-ח). לַפֶּחָה הפרסי לא היית מעז להביא קרבן כזה! במקרה הטוב היה זורק אותך מהבית, ובמקרה הרע היה נושא את ראשך מעליך ותולה אותך על עץ! אם כן, למה לקב"ה אינכם נמנעים מלהביא קרבנות כאלו? מפני שאינכם מעריכים מספיק את עבודת הקרבנות! "מַגִּישִׁים עַל מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל... בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן ה' נִבְזֶה הוּא".

כמובן, אין כוונת הנביא לומר, שהכהנים הקריבו בהמות שהן בעלות מום ממש מבחינת ההלכה - עִוֵּר וּפִסֵּחַ - שהרי הכהנים שואלים: "בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת שְׁמֶךָ?... בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ"?... הם אינם מבינים על מה הנביא מדבר איתם! על כרחך, שאין מדובר במומים של ממש, אלא רק מומים בדקות, שהם כשרים מבחינת ההלכה, אך יש בהם חסרון של הידור. כך משמע מהמשך דברי הנביא שם, שאמר: "וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֲדָרוֹ זָכָר, וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַה'" (שם, יד); ומבואר ברמב"ם, שפסוק זה מדבר על מי שמביא קרבן כשר, אלא שאינו מן המובחר[9]. אלא שזה גופא מראה על זלזול בעבודה. מראה שבפנימיות לבם הם לא מעריכים אותה מספיק. מי שמעריך את העבודה, עושה אותו עם כל הלב, משתדל להביא את הקרבן המהודר ביותר, ולא קרבן עלוב ובלתי מהודר[10].

גם הַשָּׁחָתַת ברית הלוי, שמלאכי בא על כך בטענה אל הכהנים ["שְׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי" (מלאכי ב, ח)], ודרשו חז"ל שהכוונה היא לכהן או לוי המסייעים בבית הגרנות (בכורות כו, ב) - נובעת מזלזול בעבודה. כי כהן או לוי המסייעים בבית הגרנות, מראים בכך כאילו עבודת המקדש איננה סיבה מספקת לקבלת מתנות הכהונה, וכאילו צריכים הכהן או הלוי לעשות עוד איזה דבר עבור הישראל, כדי לקבל את מתנותיהם בזכות ולא בחסד. וא"כ התנהגות כזו גורמת לזלזול והשחתת כבוד עבודת המקדש, כאילו עבודת המקדש אינה שווה את המעשר (עי' רמב"ם הלכ' תרומות פי"ב הי"ח-הי"ט).

ומזלזול בעבודת המקדש לזלזול בעבודת ה' בכלל. בהמשך דברי הנביא, הוא אומר: "חֲזָקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר ה'. וַאֲמַרְתֶּם: מַה נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ"? (שם ג, יג) וכי אנו מדברים נגד ה'?! אומר להם הנביא: כן! "אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹקִים, וּמַה בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ"! (שם, יד) גם כאן, אין כוונת הנביא לומר שישראל אמרו כך במפורש. לא היתה מפלגה שהצהירה: "שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹקִים"! כולם היו שומרי תורה ומצוות. אלא שבפנימיות לבם היתה נטיה דקה של "שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹקִים". לא העריכו מספיק את עבודת האלקים. לא הרגישו מספיק שהתורה היא חיי עולם שה' נטע בתוכנו, ולכן קיימו את מצוות התורה ברפיון.

שרשי ההתיונות - בתחילת בית שני

המעשים שמדבר עליהם מלאכי - שביזו את העבודה, והקריבו קרבנות בלתי מהודרים - הם כנראה היו הגורם למה שקרה אחר כך, שנהיו מתיוונים בעם ישראל. כי טִבעוֹ של אדם להמשך אחר היופי, ואם אין יופי בעבודת המקדש, ששם מגישים לה' קרבן עִוֵּר פִּסֵּחַ וחולה, יש מי שנמשך בעקבות כך אל תרבות יון, ששם היופי החיצוני הוא ענין גדול[11]. יכול להיות שזה היה אחד הגורמים להתייוונות בזמן בית שני, וזה מה שגרם לגזירות אנטיוכוס שבאו בגלל ההתיונות, כמבואר בב"ח (או"ח סוף סי' תר"ע), שמה שהתרשלו בעבודת הקרבנות, זה הביא לגזרות יון וביטול העבודה בזמן היונים.

התיקון לַחטא הזה, של זלזול ואי הערכת עבודת המקדש, נעשה ע"י בני חשמונאי, שמסרו נפשם על עבודת המקדש, ובזה תיקנו את היחס המזולזל שהיה כלפיה קודם (עי' ב"ח שם).

אולי מפני זה, לאחר שעשה לנו הקב"ה ניסים וגברה יד ישראל על היונים, תיקנו חז"ל במצות נר חנוכה מדרגה של "מהדרין", ומדרגה נוספת של "מהדרין מן המהדרין" (שבת כא, ב). במצוות אחרות לא שמענו כזאת ולא ראינו כאלה, שיתקנו מדרגה על גבי מדרגה בהידור המצוה. רק במצות הדלקת נר חנוכה תקנו כן. חוץ מזה, בכל מצוה אחרת, החיוב להוסיף ממון כדי להדרה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר (ב"ק ט, ב). [למשל, אם אפשר להשיג אתרוג כשר בעשרים שקל, ויש אתרוג יפה ממנו שעולה יותר - צריך להוציא עד שליש יותר בשביל הידור מצוה, אבל לא יותר מזה (עי' פרטי הדינים בזה בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו)]. והנה כאן, ההידור במצוה הוא הרבה יותר משליש! את עיקר המצוה אפשר לקיים בשמונה נרות (נר לכל יום), ואילו ההידור הוא בשלשים וששה נרות, בגלל שמוסיף והולך כבית הלל, או פוחת והולך כבית שמאי. שלשים וששה נרות ביחס לשמונה נרות הם הרבה יותר משליש. למה הדגישו חז"ל כל כך את ענין ההידור במצוה זו, עד שתקנו "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", וגם שיהיה ההידור הרבה יותר משליש?

כנראה, מפני שמה שהביא לשעבוד יון ולגזרות אנטיוכוס הוא מה שלא השתדלו להדר במצוות[12]. "וְכִי תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ - אֵין רָע! וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע"! ממילא, תשובת המשקל והתיקון לעָוֹן זה הוא, להיות "מהדרין מן המהדרין". להחדיר בחזרה את יחס הכבוד לעבודת ה'[13]. ואכן, ברוך ה', אין כמעט יהודי שלא משתדל לקיים את מצות נר חנוכה במדרגה זו של "מהדרין מן המהדרין". והכל בזכות מסירות נפשם של החשמונאים.

ה' יזכנו להיות יושבי אהל, עוסקים בתורה ובמצוות בהידור, ויושיענו במהרה מכל צרה וצוקה, אמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת תולדות: "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק... בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה" (בראשית כה, יט-כ) ⇔ "רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו" (שם, כח, ה). [הקשר הוא משלים: אלה תולדות יצחק בקחתו את רבקה - יעקב ועשו].

קשר נוסף: "רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל... אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי" (שם כה, כ) ⇔ "לָבָן בֶּן בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה" (שם, כח, ה).

קשר נוסף: "בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה... מִפַּדַּן אֲרָם" (שם כה, כ) ⇔ "לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן... וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם" (שם כח, ו-ז).

קשר נוסף: "בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל... אֲחוֹת לָבָן" (שם כה, כ) ⇔ "וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל... אֲחוֹת נְבָיוֹת" (שם, כח, ט).

קשר נוסף: "בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל" ⇔ "וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל" (שם כח, ט). הצדיק לקח צדקת, והרשע "הוסיף רשעה על רשעתו, שלא גירש את הראשונות" (רש"י שם).

2. "נַחְשִׁירְכָן" היא מילה המורכבת משתי תיבות: "נַח", ו"שִׁירְכָן". "נַח" - כמשמעו. ו"שִׁירְכָן" הוא אדם בטל (עי' תוס' ב"ק צב, ב ד"ה דשרכי, ותוס' ב"ב קלט, א ד"ה בשרכא). [וצ"ע, איך תרגם אונקלוס כן, והרי דרכו תמיד לתרגם את המילים כמשמעותן המדוייקת, או לכל היותר כפי תוכן הענין, וכאן הפסוק והתרגום הם לכאורה דבר והפכו, שהרי הפסוק אומר שעשו היה איש ציד, והתרגום אומר שהיה נח ובטל. תירץ הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קס"ד), שפירוש התרגום כאן הוא, שעֲשו היה "אדם בטל שאין לו מלאכה, כאחד השרים שהם נוחין, ומתעסק בציד לתענוג". והיינו, שאונקלוס אכן תרגם כאן את עומק הענין, למה היה עשו איש ציד, ומחמת מה בא העיסוק הזה. דמחמת שהיה נח ובטל, עסק בציד לשם תענוג, כדי להפיג את השעמום, ולא לשם יצירה ובנין].

3. וכן במשנה נקראו תלמידי חכמים "בַּנָּאִים" (מקואות פ"ט מ"ו). ומדוע? - לפי "שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן" (שבת קיד, א). שהרי התורה שהם עוסקים בה, היא המקיימת את העולם. ש"כל חיותם וקיומם של העולמות כולם, הוא רק ע"י התורה הקדושה כשישראל עוסקין בה... ואילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה - היו חוזרים כל העולמות לתהו ובהו" (נפש החיים שער א' פט"ז בהגה"ה). וכן אמרו: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר: וכל בניך למודי ה', ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך (ברכות סד, א). דבוניך, אלו תלמידי חכמים, שבונים את העולם בתורתם.

4. הרמב"ן כתב, שהטעם שקראו לעשו "אֱדוֹם" לדורי דורות, "כי לעגו עליו שמכר בכורה נכבדת בעבור תבשיל מעט" בצבע אדום (רמב"ן בראשית כה, ל). והרב שליט"א דרך כאן בדרך אחרת בביאור הענין, כפי שיבואר.

5. שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי (מגילה יג, א).

6. "כל לשון עקיבה - גלגול וסבוב... עָקֹב הַלֵּב (ירמיה יז, ט), וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם (בראשית כז, לו), וְיֵהוּא עָשָׂה בָעָקְבָה (מ"ב י, יט), ענין גלגולין וסיבות. ולכן יקראו יעקב "ישורון", כי היפך העקוב - מישור" (רמב"ן דברים ז, יב).

7. המהר"ל (ב"גור אריה") והט"ז (בספרו "דברי דוד" עה"ת) מקשים, איך הועילה המכירה לענין העבודה? היתכן שכהן ימכור את כהונתו לישראל והישראל יעבוד במקדש?!

ותירצו, שלא היה פסול זרות על מי שאינו בכור כמו פסול זר בזה"ז שאין זר כשר לעבודה. אלא קודם מתן תורה, כל מי שהוא צדיק - הרי הוא ראוי להקרבה. ומה שאמרו חז"ל שהעבודה היתה בבכורות, הכוונה שהיתה להם רק זכות מדין כבוד ושררה. [כמו שמכבדים כהן לעלות ראשון לתורה ולברך ראשון בסעודה, שהוא רק ענין של קדימות וכבוד, ולא שאחרים פסולים לזה]. ורצה יעקב לסלק זכות זו של עשו אחיו ע"י המכירה והשבועה, שעי"ז יאבד עשו את זכותו ולא יגש עוד להקריב.

וראיה לשיטת המהר"ל והט"ז ממלכי צדק מלך שלם, שהיה "כהן לאל עליון" (בראשית יד, יח), ומבואר ברש"י (שם) שמלכי צדק הוא שם בן נח. ושם בן נח הרי לא היה בכור, אלא יפת אחיו היה הבכור (עי' בראשית י, כא ורש"י שם). אלא צפה נח שֶׁלְשֶׁלֶת האבות יוצאת משֵׁם, ולכן עמד ומסר לו את הכהונה, על אף שלא היה בכור (במדב"ר ד, ח). וזו ראיה לשיטת המהר"ל והט"ז.

8. שהרי מכירת הבכורה היתה ביום בו מת אברהם אבינו (רש"י בראשית כה, ל) והוא בן מאה שבעים וחמש שנה (בראשית כה, ז), יצחק בן שבעים וחמש שנה (עי' שם כא, ה), ויעקב ועשו בני חמש עשרה שנה (עי' שם כה, כו). וכשאמר עשו "וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם", היה זה אחר שקבל יעקב את הברכות מיצחק אביו, שאז היה יעקב בן ששים ושלש שנה (רש"י שם כח, ט). הרי שממכירת הבכורה ועד נטילת הברכות עברו ארבעים ושמונה שנה.

9. דזה לשון הרמב"ם: "לא כל דבר שאינו פסול מביא אותו לכתחילה. כיצד? היה חייב עוֹלָה - לא יביא שֶׁה כחוש וכעור, ויאמר: הרי אין בו מום! ועל זה נאמר: וְאָרוּר נוֹכֵל וגו'. אלא כל שיביא לקרבן - יביא מן המובחר" (רמב"ם הלכ' איסורי מזבח פ"ז ה"א). הרי שהפסוק מדבר על קרבן שהוא כשר מעיקר הדין, אלא שאינו מן המובחר, ובכל זאת הנביא מכנה קרבן זה "מֻשְׁחָת", שפירושו - בעל מום (רש"י שם), כמו שנאמר: "מָשְׁחָתָם בָּהֶם, מוּם בָּם" (ויקרא כב, כה).

10. ואפילו בבכור ובמעשר בהמה, שאין לאדם בחירה איזו בהמה להביא, אמרו חז"ל: "וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'... שָׁמָּה תָּבִיאוּ... עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם... וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם (דברים יב, יא). אין לי אלא נדרים ונדבות; מנין לרבות בכורות ומעשרות, חטאות ואשמות? - תלמוד לומר: **וְכל** מִבְחַר נִדְרֵיכֶם" (ספרי פרשת דברים פיסקא ס"ח). וכתב על זה רבינו הלל בפירושו שם: "אף על גב דבכור תלוי בפטר רחם, ומעשר כתיב ביה 'לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ' (ויקרא כז, לג), כתיב 'מִבְחַר', לפטומינהו, דלהוי מן המובחר". (וכן מובא שם בהגהות וביאורים בשם הראב"ד).

11. וגם עצם השם "יָיִן", בהיפוך סדר האותיות הוא "נוֹי", לשון יופי (של"ה מסכת תענית פרק "תורה אור" אות פ"ט).

12. "מעשה באחד שרכב על סוס בשבת **בימי יונים**, והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך" (סנהדרין מו, א). "מפני שהיו פרוצים בעבירות, שהיו רואין לוחצן של ישראל, שהיונים הם גוזרים עליהם גזירות, **והיו מצות בזויות בעיניהם**" (רש"י שם).

13. ועי' הגה' רעק"א על השו"ע (או"ח סי' תרע"א סק"א) שכתב, שגם בעיקר המצוה דנר חנוכה (נר איש וביתו) איכא חומרא, שלא קיים בה הדין שלא לבזבז על המצוה יותר מחומש מנכסיו, וצריך להוציא עליה אף יותר מזה. [וחלק שם על הפמ"ג שכתב שגם על נר חנוכה אל יבזבז יותר מחומש]. אך כתב, דהטעם שהחמירו במצוה זו יותר, הוא משום פרסום הנס.

© כל הזכויות שמורות - למשפחת נבנצל ולישיבת הכותל, ירושלים - http://www.hakotel.org.il